

เราได้รับคุณค่าอะไร

จากการมุ่งขึ้นไปเรียนปริญญาสูงๆ ในสภาพสังคมปัจจุบัน

ระพี สาคริก

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน หากสนใจมองไปยังสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงภายในวิถีชีวิตชนรุ่นหลัง ส่วนใหญ่ยังเข้าใจว่า การจัดการศึกษาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยสามารถกำหนดให้ชีวิตแต่ละคน เจริญก้าวหน้าต่อไปสู่ความสำเร็จในอนาคตได้

ดังนั้น ผู้ใหญ่มากมายซึ่งมีอำนาจเหนือเด็ก ต่างก็คิดที่จะเห็นลูกหลานตัวเอง เดินเข้าไปสู่ช่องทางดังกล่าวอย่างเอาเป็นเอาตาย

ส่วนเด็กก็เช่นกัน ส่วนใหญ่มักมีแนวโน้มเดินตามกระแสซึ่งผู้ใหญ่จัดการทำไว้แล้ว อย่างปราศจากการรู้เท่าทันตามประสาของเด็กซึ่งผู้ใหญ่บอกให้เชื่อฟัง โดยไม่คำนึงถึง เหตุและผล อาจมีเด็กบางคนแม้เป็นส่วนน้อย ซึ่งมีเหตุผลเป็นของตัวเอง ใจยอมได้รับ แรงกดดัน บางคนนำไประบายกับคนอื่นซึ่งเป็นที่เคารพรักของตน

จากรากฐานจิตใจที่พึ่งพาตนเองได้ยาก จึงมักกล่าวอ้างว่า เพราะสภาพสังคม เป็นอย่างนี้ ตนจึงต้องทำเช่นนี้ จะหาผู้ที่มีใจเข้มแข็งถึงขนาดยอมตาย โดยไม่คิดตามกัน คนอื่น ดูแล้วนับวันยิ่งหายากมากขึ้น

ภาพสะท้อนดังกล่าว สำหรับผู้รู้ความจริงได้อย่างลึกซึ้ง ย่อมรู้สึกเวทนาสงสาร

ทั้งนี้และทั้งนั้น เนื่องจากเข้าใจแล้วว่า ทุกสิ่งซึ่งอยู่ในกลไกของการจัดการ ศึกษา ล้วนแล้วเป็นเพียงที่ซึ่งคนสมมุติขึ้นมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการจัดการเท่านั้น

ดังนั้น หากสามารถรู้เท่าทัน ย่อมพบความจริงได้เองว่า การเรียนรู้ที่แท้จริง หมายถึง การเรียนจากการสัมผัสกับความหลากหลายของมนุษย์ทุกรูปแบบ รวมถึงสรรพสิ่ง

ต่างๆ ซึ่งอยู่บนพื้นดินร่วมกับตนอย่างเป็นธรรมชาติ แทนที่จะมุ่งเข้าไปหาสิ่งซึ่งไม่ใช่ของจริง หากเป็นเพียงรูปแบบที่มีคนอื่นกำหนดขึ้นเท่านั้น

อนึ่ง ทุกสิ่งทุกอย่างมีวิธีการเปลี่ยนแปลงหมุนวนเป็นวัฏจักร ดังนั้น หากหมุนกลับไปค้นหาความจริงจากอดีตของชีวิตตัวเอง ร่วมกับชีวิตผู้อื่นซึ่งอยู่บนพื้นฐานเดียวกัน ย่อมทำให้รู้ความจริงได้ว่า ระหว่างช่วงเริ่มแรกของชีวิตคน ย่อมมีการนำทุกอย่างมาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง

หากแต่ละคนให้ความสนใจปฏิบัติจากรากฐานความคิดตนเองที่มีอยู่แล้ว ร่วมกับอีกด้านหนึ่งซึ่งมีการเรียนรู้ที่เป็นไปตามธรรมชาติ สภาพดังกล่าว ย่อมมีโอกาสทำให้รากฐานจิตใจหมุนกลับมาสำนึกได้ ย่อมทำให้พฤติกรรมจากการปฏิบัติในช่วงถัดมา มีผลมอบความจริงให้กับใจตนเองจนถึงจิตใจทุกคน นับเป็นการคืนทุกสิ่งทุกอย่างสู่พื้นดินถิ่นเกิด

จากสิ่งที่กล่าวมาแล้ว น่าจะมีผลช่วยอธิบายความหมายของข้อความซึ่งกล่าวไว้ว่า ให้รู้จักความพอเพียง ทำให้มองเห็นโอกาสนำไปใช้ได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาการเกษตร สังคม การศึกษาและวัฒนธรรม ที่สานถึงผลทางเศรษฐกิจ

การจัดการศึกษาบนพื้นฐานความพอเพียง

ช่วงที่ผ่านพ้นมา คนในสังคมจำนวนมากขึ้น รู้สึกเดือดร้อนจากผลกระทบโดยปัญหาเศรษฐกิจ ทำให้เริ่มมีการกล่าวถึง การเกษตรแบบพอเพียง เลยไปถึงเศรษฐกิจแบบพอเพียง

ทั้งๆ ที่มีการกล่าวกันว่า การศึกษาคือพื้นฐานความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการพัฒนาทุกอย่าง แต่ก็ยังมีน้อยคนที่หยิบยกเอาความสำคัญของการจัดการศึกษาแบบพอเพียง มาวิเคราะห์ เพื่อหวังให้แต่ละคนนำไปคิดค้นหาความจริง อันพึงนำมาใช้ประโยชน์ในการแก้ไขทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งทำให้เกิดปัญหาอยู่ในขณะนี้ได้อย่างได้ผลจริงจัง

อนึ่ง เมื่อมนุษย์ยังคงแสดงความยิ่งใหญ่เหนือธรรมชาติ โดยที่คิดว่าตนสามารถทำอะไรตามอำเภอใจได้ จึงทำให้สิ่งต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในวิถีทางดังกล่าวหมดไปอย่างรวดเร็ว เกินกว่าอัตราการเกิดใหม่ จึงทำให้คนส่วนใหญ่ในสังคมเริ่มรู้สึกเห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น

ช่วงหลังๆ จากปัญหาที่เกิดขึ้น ยังมีภาวะสับสนติดตามมาอีก จนกระทั่งทำให้คนส่วนใหญ่มุ่งมองไปยังด้านปลายเหตุ หรือด้านที่เป็นเปลือกนอก เพราะไม่อาจหวนกลับมามองที่รากฐานตนเองได้

ดังนั้นในปัจจุบัน เราจึงพบเห็นได้ทั่วไปว่า มีการคิดแก้ไขปัญหาดังกล่าว มุ่งไปยังปลายเหตุเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ยิ่งเป็นคนที่ผ่านระบบการจัดการศึกษาระดับสูงมาแล้วส่วนใหญ่ยิ่งเห็นได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นผู้ที่มีโอกาสขึ้นไปครองอำนาจสูงขึ้น มักสะท้อนให้เห็นความจริงชัดเจนยิ่งขึ้นอีกด้วย

สิ่งบ่งชี้ที่สำคัญที่สุด

บุคคลใดลืมนึกถึงบุญคุณของสิ่งที่ควรมีอยู่ในรากฐานจิตใจตนเอง หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นคนลืมตัว จากพื้นฐานความคิดดังกล่าว แม้นำไปใช้แก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อต้องการความสุขให้กับสังคมรวมทั้งตนเองด้วย ย่อมขาดการรู้เหตุรู้ผล

บุคคลผู้ตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ย่อมมองเห็นสิ่งต่างๆ มุ่งทิศทางแตกแขนงแยกแยะออกไปอย่างไม่รู้จักจบสิ้น ทำให้หวนกลับมาค้นหาความจริงจากสิ่งที่ควรมีอยู่ในใจตนเองได้ยากยิ่งขึ้น

ดังจะพบความจริงได้จากหลายคน ในแวดวงการจัดการศึกษา ยิ่งในระดับสูง ยิ่งมีน้อยคนที่มองเห็นความสำคัญของเรื่องราวซึ่งอยู่ในประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น แม้สิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานัก

ดังตัวอย่างเช่นสิ่งที่เกิดขึ้นในขณะนี้ หลังจากคนในสังคมโดยเฉพาะในระดับล่างรู้สึกเดือดร้อน เนื่องจากกลุ่มคนทุกสภาพไม่ว่ากลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่ มีการแตกแยกเกิดขึ้น จนกระทั่งมีผลทำลายความสุขซึ่งควรมีอยู่ภายในกลุ่ม

ขณะที่มีการจัดประชุมสัมมนาโดยเน้นหัวข้อเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้ซึ่งมีผล
ช่วยให้คนในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ผลจากกิจกรรมดังกล่าว ทำให้มีการจำแนกแยกแยะประเด็นการพัฒนาตัวบ่งชี้
ออกไปเป็นหัวข้อย่อย หลังจากนั้นยังนำมาเปิดเวทีให้มีการอภิปรายกันถึงความสำคัญ
ของแต่ละข้อต่อไปอีก

โดยขาดการหยั่งรู้ความจริงว่า ความสุขของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน แท้จริงแล้ว
เกิดจากรากฐานจิตใจแต่ละคนที่สามารถรู้ความจริงจากใจตนเอง ทำให้รู้และ
เข้าใจรวมทั้งยอมรับความจริงจากใจเพื่อนร่วมงาน แม้ภายในครอบครัวก็จะพบ
ปัญหาเช่นเดียวกัน

หลังจากผู้เขียนเรื่องนี้ ได้รับการขอร้องให้ขึ้นมาเสนอความคิดเห็น ตนจึงนำความ
คิดดังกล่าวเสนอต่อที่ประชุม ทำให้บางคนรู้สึกเสมือนเป็นแนวทางที่สวนทิศทาง จึง
ปรากฏเสียงสะท้อนกลับออกมาจากครูอาจารย์บางคนซึ่งทำงานอยู่ในมหาวิทยาลัยบาง
แห่ง นำไปพูดภายนอกที่ประชุมว่า สิ่งที่น่าเสนอ ไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระในการ
ประชุม

สภาพความจริงดังกล่าว เสมือนฟ้องตัวเองให้รู้ว่า ครูอาจารย์ซึ่งเป็นตัวแทนของ
สถาบันการศึกษาระดับสูงผู้คิดเช่นนั้น มีความเห็นแก่ตัวสูง จึงมองไม่เห็นความจริงจาก
ใจตัวเอง นอกจากมุ่งมองออกไปสู่ภายนอกด้านเดียว

ปริญญาธรรมชาติ

ยุคปัจจุบัน คนส่วนใหญ่ได้รับการหล่อหลอมจิตใจจากอิทธิพลวัตถุ ทำให้มีความ
เห็นแก่ตัวสูงมากยิ่งขึ้น ดังนั้นเงื่อนไขจากจิตใจแต่ละคนจึงมีผลกำหนดทิศทางให้มุ่งมอง
ออกจากตัวเองไปให้ความสำคัญกับปริญญาต่างๆ ซึ่งมีผลล่อตาล่อใจอยู่ภายนอกใน
อัตราสูงยิ่งขึ้น

ซึ่งแน่นอนที่สุด เมื่อต้องการได้ความรู้ จึงไม่อาจหวนกลับมาค้นหาความรู้ซึ่งมีของ
จริงอยู่ในใจตนเอง ทำให้หลายคนมุ่งออกไปค้นหาจากภายนอกด้านเดียว

คนในยุคนี้ส่วนใหญ่ จึงมุ่งทิศทางไปแสวงหาปริญญาสูงขึ้น นอกจากนั้น การขาดสติยังทำให้ตะเกียกตะกายมุ่งขึ้นไปสู่ด้านบนอย่างไม่อาจจบสิ้นลงได้ง่าย

ดังที่คนยุคก่อนเคยกล่าวไว้ว่า ได้สิ่งนี้แล้วก็คิดจะเอาสิ่งนั้นต่อไปเรื่อย ๆ หากไม่เจ็บถึงขนาด ก็ยังคงไม่รู้จักหวนกลับมาพบความจริง

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า สิ่งต่างๆ ซึ่งปรากฏให้สัมผัสได้จากภายนอก ล้วนเกิดจากเหตุผลของผู้อื่น รวมทั้งสิ่งอื่นซึ่งต้องการนำไปใช้ประโยชน์

กระทั่งเรื่องธรรมชาติที่อยู่ด้านนอก หากขาดความสนใจอย่างแท้จริง เพราะมีความต้องการอย่างอื่นเข้าไปแอบแฝงไว้ แม้อาจได้สิ่งซึ่งตนต้องการมาแล้ว เพราะความไม่รู้จึงยังไม่หยุดแค่นั้น หากต้องการสิ่งอื่นต่อไปอีก จึงทำให้ตัวเองนั้นแหละ จำต้องถูกกำหนดให้ตกเข้าไปอยู่ในสภาพซึ่งถูกคนอื่นใช้ประโยชน์ด้านเดียวอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

จึงไม่น่าสงสัยเลยว่า เหตุใดผู้ที่มีรากฐานจิตใจอยากเรียนปริญญาสูงขึ้น ส่วนใหญ่มักตกเป็นลูกจ้างคนอื่นซึ่งเอาเงินซื้อคุณค่าชีวิตคนได้ไม่มากนัก นอกจากนั้นยังสะท้อนสภาพความเห็นแก่ตัว อย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

ผู้ที่รู้เท่าทันแล้วว่าปริญญา ซึ่งมีเสียครุยและใบปริญญาบัตรรวมทั้งความมีหน้าที่ตาเป็นกลไกร่วมด้วย หาใช่ของจริงจากใจตนเองไม่

ดังนั้นช่วงหลังๆ เราจึงพบว่า คนจำนวนมาก และนับวันยิ่งสะท้อนให้เห็นเพิ่มมากขึ้นว่า มีการแสดงออกที่ชื่นชมยินดีกับการได้รับปริญญา แทนที่จะเห็นคุณค่าตนเอง ซึ่งควรรู้สึกยินดีและภูมิใจ ในการที่วิถีชีวิตตนสามารถรอดพ้นภาวะครอบงำจากอิทธิพลภายนอก รวมถึงปริญญา ออกมาสู่จุดยืนที่อิสระได้อย่างภาคภูมิใจ

ถ้าบุคคลใดมีความภูมิใจในฐานะที่สามารถรอดพ้นอิทธิพลครอบงำจากสภาพดังกล่าวมาได้ ย่อมหมายความว่า ตัวเองประสบความสำเร็จในการรักษาความเป็นคนเอาไว้ให้มันคงอยู่ได้

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผ่านการทดสอบความแข็งแกร่งของรากฐานโดยใช้อิทธิพลจากทุกสิ่งทุกอย่างที่เข้ามาล่อตาล่อใจ เพื่อให้รู้สึกได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ของจริง

การที่ตนไม่ยอมให้มีอิทธิพลใดๆ บริโภคชีวิตตัวเองในช่วงซึ่งตกเข้าไปอยู่ท่ามกลางดงของการจัดการ จึงนับได้ว่าช่วงชีวิตที่ผ่านมา ควรได้รับการยอมรับโดยผลการทดสอบความแข็งแกร่งของรากฐาน จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ในระดับหนึ่งแล้ว

ครูที่แท้จริงย่อมสอนศิษย์จากชีวิตที่เป็นจริงของตัวเอง

หากมองที่สังขารของสังคม น่าจะค้นพบความจริงได้ว่า คนเอาธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อหวังสร้างสิ่งประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อหวังใช้ สมองประโยชน์แก่ชีวิตตัวเองเพิ่มมากยิ่งขึ้น จึงทำให้ความรู้อันเป็นธรรมชาติ ซึ่งควรมีอยู่ในรากฐานจิตใจ ห่างไกลจากความจริงมากยิ่งขึ้น

ย่อมทำให้จิตใจตนเองห่างจากการหวนกลับมาค้นพบความจริงมากขึ้น รากฐานความคิดจึงตกอยู่ในสภาพจับต้นชนปลายให้ถึงซึ่งกันและกันเป็นวัฏจักรได้ยากยิ่งขึ้น

แม้กล่าวถึงปัญหาครอบครัวก็ยังคงยึดติดอยู่กับข้อจำกัดซึ่งมีพ่อกับแม่และลูก

หลังจากมีคำถามเกิดขึ้นว่า ถ้ามีบุคคลคนหนึ่งอยู่คนเดียว จะถือว่าเป็นครอบครัวได้หรือเปล่า? หลายคนตอบว่าไม่ใช่ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อติดตามาอีกว่า ถ้าพิจารณาถึงปัญหาครอบครัว จะต้องมีพ่อแม่กับลูก แทนที่จะเข้าใจได้อย่างกว้างขวางว่า กลุ่มคนแต่ละกลุ่มต่างก็ควรมีรากฐานจิตใจอยู่บนพื้นฐานความเป็นครอบครัวเช่นกัน

จึงทำให้เกิดปัญหาตามมาว่า ถ้าเช่นนั้นแล้ว พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติจากใจอย่างชัดเจนซึ่งอยู่ลำพังคนเดียว มิต้องจับเอามาแต่งงานกระนั้นหรือ จึงจะเข้าข่ายการพิจารณา

หากรู้สึกว่ประเด็นดังกล่าว คือความคิดแบบทะลุกลางปล้อง ก็ไม่น่าจะผิด หากอีกมุมหนึ่งมองเห็นว่า การอยู่คนเดียวโดยการปฏิบัติจากรากฐานจิตใจอันเป็นธรรมชาติ ควรจะมีความหมายอย่างลึกซึ้ง เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือหยั่งรู้ความจริงซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจผู้ที่สนใจเรียนรู้ปัญหาครอบครัว ก็ไม่น่าจะผิดอีกเช่นกัน

สรุปแล้ว ควรรู้ได้ว่า สังคมอันถือเป็นรากฐานของการรวมกลุ่ม มีเหตุผลสืบเนื่องมาจากประเด็นที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานความเป็นหนึ่งเดียว

จึงสรุปได้ว่า สถาบันการศึกษาเท่าที่พบเห็นอยู่ในขณะนี้ ซึ่งแต่ก่อน ก็ยังไม่ทำให้รู้สึกได้ว่าเป็นปัญหาสังคม

หลังจากปัญหาต่างๆ ทวีความรุนแรง อีกทั้งขยายขอบข่ายกว้างขวางมากขึ้น จึงมีผลทำให้รู้ความจริงได้ว่า แท้จริงแล้วสิ่งใดก็ตามที่เกิดจากการคิดค้นนำมาประดิษฐ์โดยมนุษย์ น่าจะเป็นเพียงส่วนของการนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์เอง หากใช้อย่างประมาทย่อมมีผลครอบงำภูมิปัญญาท้องถิ่น จนกระทั่งดึงดูดคนให้เดินตามกระแสที่สร้างปัญหาต่อไปอย่างหยุดได้ยาก

ดังนั้น สถาบันการศึกษาซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลการจัดการทุกวันนี้ จึงมีผลสร้างปัญหาให้กับสังคมชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไม่คาดคิดกันมาก่อน

อย่างไรก็ตาม จากความจริงของธรรมชาติย่อมไม่มีอะไรเป็นไปทั้งหมด

ดังนั้น จึงทำให้นึกถึงความตอนหนึ่งซึ่งคนยุคแต่ก่อนเคยกล่าวฝากไว้ให้คิดว่า เพราะน้ำลดตอจึงผุด แต่คนส่วนใหญ่มักนำมาใช้ในเชิงก่อความเสียหายโดยตีความว่า หลังการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่สร้างปัญหาผ่านพ้นมาช่วงเวลาหนึ่งแล้ว ย่อมทำให้มีโอกาสมองเห็นคนคดโกงแผ่นดิน

ถ้านำความคิดดังกล่าวมาใช้เป็นพื้นฐานมองสู่อีกด้านหนึ่ง น่าจะพบความจริงได้เช่นกันว่า เพราะสังคมเกิดปัญหา จึงทำให้สามารถมองเห็นคนดีได้อย่างเด่นชัด

ดังนั้น จากอดีตที่ผ่านมา คนส่วนใหญ่ในสังคมหลงยึดติดอยู่กับโรงเรียนและมหาวิทยาลัยรวมทั้งปริญญาสูงๆ โดยขาดการรู้ความจริงได้ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงรูปแบบต่างๆ ซึ่งคนสมมุติขึ้นมาจากแนวคิดความเชื่อ เพื่อหวังใช้เป็นเครื่องมือในการนำไปใช้ประโยชน์

ดังนั้นผู้ที่ยึดติดอยู่กับเรื่องนี้ หลังจากผ่านพ้นออกมาแล้ว ชีวิตจึงตกเป็นทาสแรงงานได้ทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะได้รับตำแหน่งและสถานภาพสูงมากแค่ไหน แท้จริงแล้วก็เหมือนกับการได้รับอามิสสินจ้างจากการนำคุณค่าชีวิตตนเองไปขาย

หลังการเปลี่ยนแปลงซึ่งทำให้เกิดปัญหาขึ้นในการจัดการศึกษาเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้ว มาถึงจุดนี้น่าจะมีผู้เริ่มเห็นความจริงแล้วว่า **สังคมและชีวิตคือโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่แท้จริง**

ชีวิตคือละครโรงใหญ่

หลายคนคงเคยได้ยินข้อความซึ่งคนในอดีตเคยกล่าวไว้ว่า **ชีวิตคือละครโรงใหญ่** อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีรากฐานจิตใจอิสระถึงระดับหนึ่ง ย่อมไม่มองอะไรด้านเดียว

ดังนั้นหลังจากหวนกลับมามองอีกด้านหนึ่งควรจะได้เห็นว่า กระบวนการชีวิตร่วมกับรากฐานจิตใจตนเอง คือสถานศึกษาซึ่งอยู่บนพื้นฐานธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุดแล้ว

นอกจากนั้น ภายใต้กระบวนการจัดการศึกษาโดยธรรมชาติ น่าจะช่วยให้สามารถเรียนรู้ความจริงได้จากสองด้าน เริ่มจากด้านหนึ่งซึ่งมีโอกาสภายนอกส่งผลกระทบให้หวนกลับมายังอีกด้านหนึ่งเพื่อเรียนรู้ความจริงจากโลกที่อยู่ในใจตนเองทำให้ยังรู้ความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เรือต้องมีหางเสือ

ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า การเดินตามกระแสสังคมย่อมมีผลทำลายคุณค่าความเป็นคนซึ่งตนมีอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม ชีวิตเราแต่ละคนที่เกิดมา ย่อมเป็นไปตามวิถีทางอันควรรู้เหตุรู้ผลที่เป็นความจริงได้เอง ซึ่งหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมองเห็นได้สองด้าน อีกทั้งควรมองเห็นกระแสที่เชื่อมโยงถึงกันด้วย

ดังนั้น ผู้ที่ยืนหยัดอยู่บนรากฐานการพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง หากนำเหตุผลมาทำความเข้าใจเชื่อมโยงถึงเรือซึ่งแล่นอยู่บนผิวน้ำ หากต้องการให้ทุกสิ่งทุกอย่างมีความ

มันคงอยู่ได้ รากฐานจิตใจตนเองควรทำหน้าที่เป็นกัปตันที่เฝ้าคัดท้ายให้เรือมุ่งไปสู่ทิศทางอันพึงประสงค์ จนกระทั่งถึงเป้าหมายได้อย่างปลอดภัย

ดังนั้น การปล่อยให้ชีวิตตัวเองเป็นไปตามกระแสสังคม ย่อมเปรียบได้ดุจเรือที่ปราศจากกัปตันคอยคัดท้ายให้สามารถแล่นไปได้อย่างมีทิศทาง

ดังนั้นกัปตันเรือที่ดี ย่อมหมายถึงรากฐานจิตใจของผู้ปฏิบัติแต่ละคนที่ควรมีความมั่นคงอยู่กับการพึ่งตนเอง แม้บางครั้งอาจรู้สึกเหน็ดเหนื่อยเพราะต้องใช้แรงใจอย่างหนัก แต่นั่นคือการทำหน้าที่ของกัปตันผู้มีคุณภาพ ดังนั้นจึงควรถือว่าเป็นสิ่งอันทรงคุณค่าสำหรับชีวิตระหว่างที่ยังมีอยู่

นอกจากนั้นธรรมชาติของคนอันควรมีรากฐานจิตใจเป็นที่ตั้ง และทำหน้าที่หยั่งรู้ความจริงร่วมด้วย ระหว่างทำหน้าที่คัดท้ายเรือ แม้รู้สึกเหน็ดเหนื่อย แต่สิ่งซึ่งตนพึงได้รับย่อมช่วยให้มีโอกาสหยั่งรู้ความจริงจากใจตนเองลึกซึ้งยิ่งขึ้น อันควรถือว่าเป็นสิ่งมีคุณค่าเหนือกว่าความเหน็ดเหนื่อย

จึงใคร่ขอฝากไว้ว่า ผู้ที่หยั่งรู้ความจริงจากใจ ช่วยให้สามารถเข้าใจความหมายของเนื้อหาสาระเท่าที่ระบายออกมาจากความรู้สึกซึ่งอยู่ในใจผู้เขียน น่าจะช่วยให้ชีวิตตนหยั่งรู้ความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น อีกทั้งยังถือได้ว่ามีหลักประกันอันเป็นธรรมชาติอยู่ในใจตนเอง เพื่อนำไปสู่ความสุขสมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้น

ในที่สุด ไม่ว่าวัยยังน้อยหรือมาก ย่อมสามารถเข้าถึงจุดนี้ได้เอง หากสามารถรักษารากฐานจิตใจให้อิสระและมันคงอยู่ได้ตลอดช่วงชีวิตนี้